

სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების/განჩინების ბათილად ცნობის საფუძვლები

I. შესავალი

საქართველოს კონსტიტუციითა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გარანტირებული სამართლიანი სასამართლოს უფლება¹ შედგება რამდენიმე კომპონენტისაგან, რომელთა შორის მოიაზრება როგორც კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებისა და მისით განსაზღვრული სამართლებრივი შედეგების შეუქცევადობის პრეზუმფცია², ასევე, სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება, რომელიც ყოველი ადამიანის ინსტრუმენტული ხასიათის უფლებაა და უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებების პრაქტიკულ დაცვას სასამართლოს მეშვეობით³.

სამართლებრივი განსაზღვრულობისა და სტაბილურობის მნიშვნელობაზე ყურადღებას ამახვილებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც, რომელიც განმარტავს, რომ სამართლებრივი განსაზღვრულობა ემსახურება სწორედ სამართლის უზენაესობას და სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილი საკითხი არ უნდა დადგეს ეჭვქვეშ, შესაბამისად, მხარეს არ უნდა მიეცეს ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების გადახედვის შესაძლებლობა მხოლოდ ახალი მოსმენისა და გადაწყვეტილების მიღების მიზნით.⁴ სამართლებრივი განსაზღვრულობის პარალელურად, სასამართლოსადმი მიმართვის უფლებას დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნქციონირებისათვის ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს,⁵ იგი პირს აღჭურავს უფლებით, არ იყოს

¹ საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლი; „სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ“ საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლი; ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-6 მუხლი.

² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 07 დეკემბრის №2/8/765 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე დავით ძონენიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-37.

³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2019 წლის 18 აპრილის N1/3/1263 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ირაკლი ხვედელიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-2-3.

⁴ Tchitchinadze v. Georgia [ECtHR], App. No. 18156/05, 27 May 2010, para. 53.

⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 5 ნოემბრის №3/1/531

მონინალმდეგესთან შედარებით არსებითად არახელსაყრელ პოზიციაში წარმოდგენილი, რაც განსახილველ საქმეზე სრულყოფილი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობასა და მისაღებ გადაწყვეტილებაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობას გულისხმობს⁶.

ვინაიდან მართლმსაჯულების განხორციელებისას არსებითი შეცდომის დაშვების ალბათობა არსებობს,⁷ კანონმდებელი სპეციალური ნორმებით იძლევა კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებით დასრულებული საქმის წარმოების განახლების შესაძლებლობას,⁸ რაც თვით სამართლიანი სასამართლოს უფლებიდან გამომდინარეობს და *a priori* არ ლახავს ამ უფლებას⁹. ამავდროულად, პროცესზე მხარის დასწრების მნიშვნელობის მიუხედავად, სახელმწიფოს აქვს შესაძლებლობა სწრაფი და ეფექტური სამართალწარმოება უზრუნველყოს თუნდაც მხარის დასწრების გარეშე საქმის განხილვის პირობებში, თუმცა აღნიშნული პროცედურა არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხარეთა ინფორმირებულობისა და თანასწორობის პრინციპის საწინააღმდეგოდ¹⁰.

ერთი მხრივ, სასამართლოს გადაწყვეტილების შეუქცევადობისა და მეორე მხრივ, სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების დაბალანსებულად რეალიზებისათვის, საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებს დასრულებული სამართალწარმოების განახლების რამდენიმე შესაძლებლობას, მათ შორის, საბოლოო სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილად ცნობით მეშვეობით.¹¹ ნაშრომში მოკლედ მიმოხილულია კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის საფუძვლები და პარალელებია გავლებული კონტინენტური ევროპის, კერძოდ, გერმანიისა და ნაწილობრივ, ავსტრიის კანონმდებლობასთან, რაც საშუალებას იძლევა, შედარებითი მეთოდის გამოყენებით, გამოიკვეთოს ქართული სინამდვილისთვის დამახასიათებელი პრობლემური საკითხები და დაისახოს ოპტიმალური რეგულაციის ფორმები.

გადაწყვეტილება საქმეზე, „ისრაელის მოქალაქეები – თამაზ ჯანაშვილი, ნანა ჯანაშვილი და ირმა ჯანაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-1.

⁶ Gakharia v. Georgia [ECtHR], App. No. 30459/13, 17 January 2017, para. 32.

⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 19 ოქტომბრის №2/7/779 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე დავით მალანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-22.

⁸ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 421-ე-432-ე მუხლები.

⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 5 ნოემბრის №3/1/531 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ისრაელის მოქალაქეები თამაზ ჯანაშვილი, ნანა ჯანაშვილი და ირმა ჯანაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-14.

¹⁰ Gakharia v. Georgia [ECtHR], App. No. 30459/13, 17 January 2017, paras. 34, 44.

¹¹ იხ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 421-ე-430-ე მუხლები.

ამავდროულად, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოსა და მოხმობილ ქვეყნებს შორის პარალელების გავლება რელევანტურია როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოქმედებისა და ევროპული სასამართლოს დაბალანსებული მიდგომების დამკვიდრების გავრცელების, ასევე ქართული საკანონმდებლო ბაზის მნიშვნელოვანი ნაწილის გერმანულ სამართალთან ისტორიული კავშირის ფაქტორით¹².

II. კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადანყვეტილების ბათილობის საფუძვლების პირობითი კლასიფიკაცია

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 422-ე მუხლით დეტალურად განერილია, თუ რა შემთხვევაშია შესაძლებელი კანონიერ ძალაში შესული გადანყვეტილების გაბათილება შესაბამისი პირის მოთხოვნის საფუძველზე; მოცემული წინაპირობების ნაწილი კოდექსით გათვალისწინებული იყო მისი ძალაში შესვლის დღიდან,¹³ გარკვეული წინაპირობები მოგვიანებით დაემატა¹⁴ და უახლეს წარსულში მათი წრე კიდევ უფრო გაფართოვდა¹⁵.

საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი ბათილობის საფუძვლები შესაძლებელია პირობითად ორ ნაწილად დაჯგუფდეს: პირველ ჯგუფში მოიაზრება გადანყვეტილების მიღებაში მოსამართლის მონაწილეობა, რომელსაც, კანონის თანახმად, ასეთი უფლება არ ჰქონდა¹⁶, ხოლო მეორე ჯგუფში – ისეთი შემთხვევები, როცა არსებითად დარღვეულია სამართალწარმოებაში შესაბამისი პირების მონაწილეობისა და ინფორმირებულობის საკითხი.¹⁷ ეს უკანასკნელი აერთიანებს როგორც მხარის, მისი კანონიერი წარმომადგენლის, შესაბამისი მესამე პირების საქმის განხილვაზე არმონევის, ასევე მოწვეული მოპასუხის ბრალეულობის გარეშე სასამართლო უწყების ან/და სასამართლოს გადანყვეტილების შესახებ ინფორმაციის არქონის საკითხებს. ნიშანდობლივია, რომ თითოეული საფუძვლით შესაძლებელია სასამართლოს საბოლოო გადანყვეტილების ბათილად ცნობა და არ არის საჭირო რამდენიმე საფუძვლის კუმულატიურად არსებობა.

¹² ზოიძე, 2005, 105-110.

¹³ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 422-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტი.

¹⁴ იქვე, პირველი ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტი და მე-2 ნაწილი.

¹⁵ იქვე, პირველი ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი.

¹⁶ იქვე, პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი.

¹⁷ იქვე, პირველი ნაწილის „ბ“, „გ“ და „დ“ ქვეპუნქტები.

შესაძლებელია ანალოგიურად დაჯგუფდეს გერმანიის საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილობის წინაპირობები, თუმცა, საკანონმდებლო მოწესრიგების თვალსაზრისით, არსებითი განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ გერმანიაში ბათილობის წინაპირობების აბსოლუტური უმეტესობა შეეხება პროცესში არასათანადო მოსამართლის მონაწილეობას, მათ შორისაა შემთხვევები, როცა სასამართლო არ იყო სათანადო წესით დაკომპლექტებული, განხილვაში მონაწილეობდა შესაბამისი უფლებამოსილების არმქონე მოსამართლე ან მოსამართლის მიმართ უშედეგოდ წარდგენილ იქნა დასაბუთებული აცხილების მოთხოვნა მიკერძოების საფუძვლით და აღნიშნული მოგვიანებით დადასტურდა. ბათილობის წინაპირობების მომწესრიგებელი საკანონმდებლო ნორმის მხოლოდ ერთი პუნქტი შეეხება პროცესზე უშუალოდ მხარის არ მონაწილეობას (და არა არ ინფორმირებულობას) და ამ საფუძვლით გადაწყვეტილების გაბათილების შესაძლებლობას.¹⁸

გერმანიისა და საქართველოსგან განსხვავებით, ანალოგიური საკითხები ავსტრიის რესპუბლიკას უფრო ლაკონურად აქვს მოწესრიგებული და სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილება შესაძლებელია, თუ საქმის განხილვაში მონაწილეობდა მოსამართლე, რომლის მონაწილეობაც კანონით გამორიცხული იყო ან მხარე და კანონიერი წარმომადგენელი განხილვაში არ მონაწილეობდა, და არც მოგვიანებით, პროცესის ამ „ხარვეზიანი“ ფორმით მიმდინარეობაზე არ გამოუთქვამს თანხმობა.¹⁹

III. სასამართლო განხილვაში მოსამართლის მონაწილეობა შესაბამისი უფლებამოსილების არარსებობის პირობებში

საქართველოს კანონმდებლობით, სასამართლო განხილვაში ისეთი მოსამართლის მონაწილეობა, რომელსაც აღნიშნული უფლებამოსილება არ გააჩნდა, იმ მასშტაბის სასამართლო პროცესის ნაკლოვანებაა, რომლის შემთხვევაშიც სრულად უნდა გაბათილდეს გადაწყვეტილება და საქმე ხელახლა იქნეს განხილული.²⁰ მოსამართლეში, რომელსაც კანონის თანახმად უფლება არ ჰქონდა

¹⁸ Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland (ZPO), 1 October 1879, §579.

¹⁹ Zivilprozessordnung der Republik Österreich (ZPO), 1 August 1895, §529.

²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 18 ივლისის Nა-1353-ბ-9-2014 გადაწყვეტილება. შდრ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 7 დეკემბრის N2/8/765 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე დავით ძონენიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-45.

მონაწილეობა მიეღო კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებაში, უმეტესად მოიაზრება პირი, რომლის მიმართაც არსებობდა საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი აცილების პირდაპირი საფუძვლები,²¹ ასევე ისეთი შემთხვევები, როცა პროცესის ფარგლებში მოსამართლეს განუცხადეს აცილება და ეს აცილება დააკმაყოფილა სასამართლომ, მოსამართლე დროებით გადაყენებული (ჩამოცილებული) იყო სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისაგან, არ იყო საქმის განმხილველი კოლეგიური სასამართლოს შემადგენლობაში ან/და არ ყოფილა შეყვანილი ამ შემადგენლობაში კანონით დადგენილი წესით,²² მონაწილეობდა სხვადასხვა ინსტანციის სასამართლოებში კონკრეტული საქმის განხილვაში,²³ არსებობდა თვითაცილების საფუძველი და ამის შესახებ მიღებულია მოსამართლის შესაბამისი განჩინება²⁴.

საქართველოში კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილებას არ იწვევს საქმის განხილვა არასპეციალიზებული მოსამართლის მიერ და არც უზენაეს სასამართლოში შესაბამისი საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩაბარების გარეშე მოსამართლედ გამწესების ფაქტი,²⁵ მიუხედავად იმისა, რომ სპეციალური კანონმდებლობა მოსამართლედ დანიშვნის ერთ-ერთ სავალდებულო წინაპირობად მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩაბარებას განსაზღვრავს გარკვეული გამონაკლისების დაშვებით²⁶.

არასათანადო მოსამართლის მონაწილეობის საფუძველზე სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების მოთხოვნის წარდგენისას შესაბამისმა პირმა უნდა უზრუნველყოს შესაბამისი გარემოებების დამადასტურებელი მტკიცებულებების წარდგენა.²⁷ თუკი მხარისთვის ცნობილი იყო მოსამართლის აცილების საფუძვლები, მაგრამ არ დაუყენებია აცილების შუამდგომლობა უშუალოდ პროცესის მიმდინარეობისას, ის კარგავს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების

²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2021 წლის 29 აპრილის გადაწყვეტილება Nზ-531-2(ბ-21); საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2016 წლის 9 დეკემბრის გადაწყვეტილება Nზ-1477-2(ბ-16).

²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 28 ოქტომბრის გადაწყვეტილება Nა-3107-ბ-16-2014.

²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 25 აპრილის გადაწყვეტილება Nას-342-2019.

²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 14 ივნისის გადაწყვეტილება Nა-181-ბ-1-2016.

²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2016 წლის 22 სექტემბრის გადაწყვეტილება Nზ-799-1(ბ-16).

²⁶ „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 34-ე მუხლი.

²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2014 წლის 11 დეკემბრის განჩინება Nზს-31-1(ბ-14).

გაბათილების მოთხოვნის უფლებას,²⁸ რაც ლოგიკურია, თუმცა ბუნდოვანია, სასამართლო გადაწყვეტილება უნდა გაბათილდეს თუ არა იმ შემთხვევაში, როცა აცილების თაობაზე ობიექტურად დასაბუთებული შუამდგომლობის დაყენების მიუხედავად, შესაბამისი შუამდგომლობა მოსამართლემ არ დააკმაყოფილა.

მოსამართლესთან დაკავშირებული ანალოგიური საკითხები გერმანული საპროცესო კანონმდებლობით უფრო დეტალურად არის განერილი და სხვადასხვა წინაპირობა ერთმანეთისგან კანონითაა გამიჯნული.²⁹ ქართულისგან განსხვავებით, გერმანული სამართალი უმეტესწილად აქცენტს აკეთებს არა ფორმალურ შეუსაბამოებზე, არამედ დარღვევის ხარისხზე; ამ პრინციპით, სამართალწარმოებაში მონაწილე მოსამართლეთა შემადგენლობის განსაზღვრისას დაშვებული ყოველი შეცდომა არ იწვევს გადაწყვეტილების ბათილობას, ხოლო თუ კანონის უხეში დარღვევა ან დარღვევა ეფუძნება ობიექტურ თვითნებობას, იარსებებს გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობაც.³⁰ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების ბათილობის წინაპირობას ქმნის ასევე შემთხვევა, როცა აცილების თაობაზე შუამდგომლობა არ დაკმაყოფილდა, თუმცა მოგვიანებით დადგინდა არდაკმაყოფილების არამართებულობა და უსამართლობა.³¹ გერმანიაში კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობაა, როცა სასამართლო თვითნებურად არ ასრულებს ევროკავშირის მართლმსაჯულების სასამართლოსადმი წარდგინებით მიმართვის ვალდებულებას.³² ნიშანდობლივია, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილობის საფუძველი არაა მოსამართლეთა დანიშვნაზე პასუხისმგებელი რომელიმე ორგანოს შეცდომა – ამგვარი გადაცდომის ფარგლებში მოსამართლეთა გამწესება არ აყენებს სასამართლოს შემადგენლობის ლეგიტიმურობას კითხვის ნიშნის ქვეშ.³³ მართალია, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობაა მოსამართლის კანონის დადგენილი წესით დანიშვნის დარღვევა და ამავე საფუძველით გამწესების არსებითი ნაკლოვანება, თუმცა გადაწყვეტილების გაბათილების საფუძველს არ იძლევა მოსამართლის დანიშვნა კანონის არასწორი განმარტების საფუძველზე და არც საქმის განაწი-

²⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 11 თებერვლის განჩინება №-5276-ბ-1-2021.

²⁹ Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland (ZPO), 1 October 1879, §579 1.1-1.3.

³⁰ Urteil vom 22.11.1994 – X ZR 51/92 – NJW 1995, 332

³¹ BGH, Beschluss vom 26.11.2015 – VI ZR 488/14 – BGHZ 208, 75 für zweites Versäumnisurteil.

³² BVerfG Nichtannahmebeschluss vom 27.04.2021 – 1 BvR 2731/19

³³ BGH, Beschluss vom 26.04.2005 – X ZB 17/04 – NJW 2005, 2317

ლების განსაზღვრული წესიდან შეცდომით გადახვევა.³⁴ ყოველივე აღნიშნული ცალსახად მიუთითებს, რომ გერმანული სამოსამართლო სამართალი, მისივე კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების შეუქცევადობასა და სამართლებრივ სტაბილურობას ანიჭებს უპირატესობას.

ავსტრიის კანონმდებლობით, მოსამართლესთან დაკავშირებული საკანონმდებლო რეგულაცია მოქცეულია ერთ წინადადებაში, რომლის თანახმად, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება ბათილად ცხადდება, როცა შესაბამისი მოსამართლის სამოსამართლო საქმიანობის განხორციელება კონკრეტული დავის განხილვის ფარგლებში კანონით დაუშვებელი იყო.³⁵ ამასთანავე, მოცემული რეგულირების არსებითი თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ ის განიმარტება ვინრო გაგებით და ფაქტობრივად, არ სცდება ნორმის სიტყვასიტყვით გაგებას. აღნიშნულზე მიუთითებს ისიც, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობას არ ქმნის არც მოსამართლის მიკერძოებაზე აპელირება³⁶ და არც აცილების საფუძვლებზე მოგვიანებით მითითება ან მოსამართლის გათავისუფლება სამსახურიდან არასათანადო კვალიფიკაციის გამო; კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილება დასაშვებია მხოლოდ განსაკუთრებულად სერიოზული ფორმალური და მატერიალური ხარვეზების დადგენისას.³⁷

უდავოა, რომ სამართლიანი სასამართლოს უფლება სათანადო ღირსების, კვალიფიკაციის, კონსტიტუციურ ღირებულებათა და ადამიანის უფლებების სადმი ერთგული მოსამართლეების მიერ მართლმსაჯულების განხორციელებას გულისხმობს.³⁸ სასამართლოს დამოუკიდებლობასა და კომპეტენტურობასთან დაკავშირებით კი, შესაძლებელია ხაზგასმით ითქვას, რომ დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ხელისუფლება უპირობოდ არის შებოჭილი ვალდებულებით, უზრუნველყოს როგორც დამოუკიდებელი, ისე კვალიფიციური და კომპეტენტური სასამართლო.³⁹ იმის გათვალისწინებით, რომ მოსამა-

³⁴ BAG 3. Senats Beschluss vom 13.10.2015 Aktenzeichen 3 AZN 915/15 (F)

³⁵ Zivilprozessordnung der Republik Österreich (ZPO), 1 August 1895, §.529, 1.1.

³⁶ OGH Entscheidung vom 20.08.2008 -N 9Ob46/08t.

³⁷ Entscheidungstext OGH 18.12.2014 3 Ob 223/14m Auch; Beis wie T2 3 Ob 223/14m; TE OGH 2002/9/9 7Ob202/02k.

³⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 30 ივლისის N3/1/1459, 1491 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-66.

³⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 13 ნოემბრის №1/4/557, 571, 576 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები ვალერიან გელბახიანი, მამუკა ნიკოლაიშვილი და ალექსანდრე სილაგაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-93.

როლის დამოუკიდებლობისა და კვალიფიციურობის მოთხოვნის პრინციპი განმტკიცებულია საქართველოს არაერთი სამართლებრივი აქტით,⁴⁰ სამართალწარმოების პროცესში მოსამართლის მხრიდან გამოვლენილი მიკერძოებისა ან/და არაკვალიფიციურობის ობიექტურად დასაბუთებული შემთხვევა უნდა ქმნიდეს კიდეც კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობას, რასაც დღეის მდგომარეობით საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს.

კვალიფიციურ და კეთილსინდისიერ მოსამართლეთა თანამდებობაზე გამწესების მნიშვნელობაზე ყურადღებას ამახვილებს ევროსასამართლოც და მას მოიაზრებს კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლოს ცნების ქვეშ; როცა მოსამართლეთა გამწესების პროცესი კანონმდებლობის მიზნებს სცდება, მოსამართლის საქმიანობა და მართლმსაჯულების განხორციელება მოკლებულია აუცილებელ ლეგიტიმაციას,⁴¹ შესაბამისად, იგი კანონის საფუძველზე შექმნილ სასამართლოდ ვერ მიიჩნევა. „კანონის საფუძველზე შექმნილად“ ვერ იქნება მიჩნეული ასევე სასამართლო, რომელიც აჭარბებს კანონით მისთვის ნათლად განსაზღვრულ სასამართლო კომპეტენციას.⁴² სასამართლოს კოლეგიური შემადგენლობის ზოგადი კანონმდებლობით გათვალისწინება, „მსაჯულების“ უფლებამოსილების ავტომატურად გაგრძელების პრაქტიკა და მოსამართლის ფუნქციების განხორციელება კონკრეტული იურიდიული საფუძველების გარეშე, ევროსასამართლოს შეფასებით, მიიჩნევა კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლოს პრინციპის დარღვევად.⁴³ „კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლოს“ პრინციპის დარღვევა მოსამართლის თანამდებობაზე გამწესების დროს დაშვებული უხეში გადაცდომების გამოც კი არ იწვევს ყველა შემთხვევაში ანალოგიური, კანონშეუსაბამო წესით დანიშნული მოსამართლეების მიერ განხილული და კანონიერ ძალაში შესული ყველა გადაწყვეტილების გაბათილებას და წარმოების განახლებას.⁴⁴

⁴⁰ საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლის პირველი და მე-6 პუნქტები, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-6 მუხლი, „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი.

⁴¹ *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* [ECtHR], App. No. 26374/18, 1 December 2020, paras. 222, 227, 211.

⁴² *Sokurenko and Strygun v. Ukraine* [ECtHR], App. Nos. 29458/04 and 29465/04, 11 December 2006, paras. 23-28.

⁴³ *Panjikidze and Others v. Georgia* [ECtHR], App. No. 30323/02, 27 October 2009, paras. 108-111.

⁴⁴ *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* [ECtHR], App. No. 26374/18, 1 December 2020, para. 314.

ამ კონტექსტში ყურადსაღებია, რომ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ უზენაესი სასამართლოს მოსამართლისათვის უფლებამოსილების ვადის გაგრძელების პრაქტიკა, რომელიც „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 36-ე მუხლის საფუძველზე ხდება, კანონის მიზნებისა და კონსტიტუციური უფლებების განმარტების გათვალისწინებით, შესაძლებელია შეფასდეს კანონშეუსაბამოდ და აღნიშნულ საფუძველზე ვადა-გაგრძელებული მოსამართლის შემადგენლობით განხილული საქმე დაექვემდებაროს კიდევ გაბათილებას.

IV. სამართალწარმოების პროცესში მხარისა ან/და მესამე პირების არმონაწილეობა

სამართალწარმოების მხარის ფუნდამენტური საპროცესო უფლებაა საქმის განხილვაში მონაწილეობა; საქმის განხილვა და გადაწყვეტა მხარის შეტყობინების გარეშე, საქმისწარმოების არსებითად დასრულების შემთხვევაშიც კი, პროცესის განახლების საფუძველია.⁴⁵ საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობა ფართოდ მიმოიხილავს და ერთმანეთისგან მიჯნავს სასამართლო განხილვაში შესაბამისი პირების არმონაწილეობის შემთხვევებს; კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილება ბათილად ცხადდება, თუ პროცესზე არ იყო მოწვეული პროცესის ერთ-ერთი მხარე, კანონიერი წარმომადგენელი, სხვა, ობიექტურად დაინტერესებული პირი, ან/და გამოვლინდა სასამართლო უწყების ფაქტობრივად არჩაბარებისა⁴⁶ და მოწვეული მოპასუხის ბრალეულობის გარეშე სასამართლო უწყების ან/და სასამართლოს გადაწყვეტილების შესახებ ინფორმაციის არქონის ფაქტი. იმ პირებში, რომელთა მიმართაც დაირღვა ინფორმირებულობის მოთხოვნა და წარმოიშვა სასამართლოს გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობები, უპირველეს ყოვლისა, მოიაზრებიან საქმის განხილვაზე არმონაწილე მოსარჩელე და მოპასუხე, სხვა ობიექტურად დაინტერესებულ პირებში კი, – ერთი მხრივ, მესამე პირები, რომელთა ინტერესებსაც უშუალოდ შეეხო გადაწყვეტილება და რომლებიც ასევე არ იყვნენ მოწვეული საქმის განხილვაზე, ხოლო, მეორე მხრივ – სათანადო მოსარჩელე და მოპასუხე, რომელთა ვერც გამოვლენა და ვერც განხილვაში ჩართვა ვერ იქნა უზრუნველყოფილი.⁴⁷

⁴⁵ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, 2020, 861.

⁴⁶ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 422-ე მუხლი.

⁴⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 05 ნოემბრის №3/1/531 გადაწყვეტილება საქმეზე, ისრაელის მოქალაქეები – თამაზ ჯანაშვილი, ნანა ჯანაშვილი და ირმა ჯანაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-10.

არსებითად განსხვავებული ვითარებაა გერმანულ საპროცესო სამართალში, რომლის თანახმად, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების გაბათილება შესაძლებელია მხოლოდ სამართალწარმოებაში მხარის არმონაწილეობის შემთხვევაში; აღნიშნულთან დაკავშირებით მოქმედებს დამატებითი საკანონმდებლო დათქმა, რომლის მიხედვითაც, მხარეს აშკარად ან კონკლუდენტური ფორმით არ უნდა ჰქონდეს თანხმობა გამოსატყუი სამართალწარმოებაში არ ჩართვის ფაქტზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას ერთმევა გადაწყვეტილების გაბათილების მოთხოვნის უფლება; გერმანელი კანონმდებელი არაფერს ამბობს არც მესამე პირების პროცესში არმონაწილეობისა და არც სასამართლო უწყების ჩაბარების ნაკლოვანებაზე და ამ საფუძვლებით, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების შესაძლებლობაზე⁴⁸. სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილობის წინაპირობა არ წარმოიშობა მაშინაც, თუ პროცესში ქმედუუნარო მხარე, მისი კანონიერი წარმომადგენლის ნაცვლად, წარმოდგენილია კანონით გათვალისწინებული სპეციალური სახელმწიფო რწმუნებულის მიერ, თუნდაც ასეთი წარმომადგენლის დანიშვნისას ფორმალური წინაპირობები არ არსებობდეს ან მოგვიანებით გაქარწყლდეს.⁴⁹ აღნიშნულის საპირისპიროდ, გადაწყვეტილების გაბათილების წინაპირობას ქმნის პროცესის მონაწილე პირის ქმედუუნარობა მთელი პროცესის მიმდინარეობისას, რაც არ ითქმის იმ შემთხვევაზე, როცა მხარე პროცესზე წარმოდგენილი იყო რწმუნებულის მეშვეობით, თუმცა მხარე მოგვიანებით ქმედუუნარო შეიქმნა; ასეთ შემთხვევაში მტკიცების ტვირთი სრულად განმცხადებელს აკისრია.⁵⁰

გერმანული სამართალი გადაწყვეტილების ბათილობის მოთხოვნის უფლებით აღჭურავს ასევე პირს, რომელიც, მართალია, ინფორმირებული, თუმცა ქმედუუნარო იყო, მიუხედავად ქმედუუნარობის გამომწვევი მიზეზებისა.⁵¹ რაც შეეხება სასამართლო უწყების ჩაბარების დადგენილი წესის დარღვევას, ის არ წარმოშობს გადაწყვეტილების ბათილობის საფუძველს, თუმცა ასეთი მხარის მიმართ საპროცესო ვადა გასულად არ მიიჩნევა და მას შესაძლებლობა ეძლევა გამოიყენოს გასაჩივრების შესაბამისი საპროცესო მექანიზმები.⁵² იმ შემთხვევაშიც კი, როცა სამართალწარმოებაში კონკრეტული პროცესის მხარე არ იყო სათანადოდ წარმოდგენილი, მიღებული და კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილების მოთხოვნის პრეროგატივა მხოლოდ ასეთ პირს აქვს და

⁴⁸ Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland (ZPO), 1 October 1879, §579 1.4.

⁴⁹ BGH 5. Zivilsenats Beschluss vom 0.12.2020 Aktenzeichen: V ZB 128/19.

⁵⁰ BGH 5. Zivilsenats Beschluss vom 05.03.2020 Aktenzeichen: VZB20/19

⁵¹ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, 2020, 1129.

⁵² BGH, Urteil vom 08.12.2016 – III ZR 89/15 – NJW 2017, 1735.

არა პროცესში მონაწილე სხვა პირს, რომელიც შეიძლება სამართალწარმოების წესის ამგვარ უხეშ დარღვევაზე სამართლიანადაც აპელირებდეს.⁵³ საქართველოსთან შედარებით, სამართალწარმოების განახლების პრაქტიკული მნიშვნელობა გერმანულ სამართალში გადამწყვეტი მნიშვნელობის მატარებელი არ არის ადამიანის დარღვეული უფლებების აღდგენის თვალსაზრისით, რაც ძირითადად განსხვავებული და მისალწევ შედეგზე ორიენტირებული, არაერთი ეფექტიანი საპროცესო მექანიზმებით არის განპირობებული, რომელთა შორის მოიაზრება საკონსტიტუციო სასამართლოს ინდივიდუალური საჩივრის წარდგენის გზით სამართალწარმოების ფარგლებში დარღვეული კონსტიტუციური უფლების აღდგენის შესაძლებლობაც.⁵⁴

ავსტრიის საპროცესო კანონმდებლობა ამ შემთხვევაშიც უფრო მოქნილად გამოიყურება და სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადანყვეტილების ბათილობის საფუძველად განსაზღვრავს ისეთ შემთხვევას, როცა სასამართლო პროცესში ფაქტობრივად მხარე არ მონაწილეობდა არაინფორმირებულობის გამო ან კანონიერი წარმომადგენელი ესაჭიროებოდა და ამ ფორმით არ იყო წარმოდგენილი, თუკი ასეთ ნაკლოვანებას შესაბამისი პირი პროცესის მიმდინარეობისას არ დათანხმდა.⁵⁵

საკანონმდებლო მოწესრიგების გათვალისწინებით, ნათელია, რომ ქართული სამართალი აქცენტს სხდომაზე მხარისა თუ მესამე პირის დაბარების ნაკლოვანებაზე, ხოლო გერმანული მხარის პროცესში არ მონაწილეობისა და პროცესში რაიმე ფორმით ჩართულობის არ არსებობის ფაქტზე აკეთებს.⁵⁶ ამ შემთხვევაში მართებული და ლოგიკურია გერმანული სამართლის მიდგომა, რადგან პროცესზე მხარის ფაქტობრივი გამოცხადება და ჩართვა, თუნდაც ის არ ყოფილიყო დაბარებული, სამართალწარმოების ნაკლოვანებას ფაქტობრივად აღმოფხვრის კიდეც; ამავდროულად, ე.წ. „სავალდებულო მოწვევის“ მესამე პირების კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადანყვეტილების გაბათილების მოთხოვნის უფლებით არაღჭურვა, ერთი შეხედვით, გერმანული კანონმდებლობის ხარვეზად და ასეთი პირების უფლებების უგულებელყოფად შეიძლება იქნეს მიჩნეული, თუმცა ამ შემთხვევაში, გერმანიაში მოქმედებს სხვა, უფრო ეფექტიანი და სამართლიანი საპროცესო მექანიზმი, რაც სათანადო პირების მიერ კონკრეტული გადანყვეტილების გასაჩივრების (და არა გაბათილების) უფლებით აღჭურვაში გამოიხატება.

⁵³ BFH 5. Senats Beschluss vom 11.02.2011 – V K 2/09. BFH 5, Beschluss vom 01.09.2010 -V S 26/09

⁵⁴ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, 2020, 1124-1125.

⁵⁵ Zivilprozessordnung der Republik Österreich (ZPO), 1 August 1895, §529, 1.2.

⁵⁶ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, 2020, 1127.

V. შეჯამება

სამართალწარმოების განახლება კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების/განჩინების ბათილად ცნობის საფუძველით გერმანულ და ქართულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში შინაარსობრივი თვალსაზრისით განსხვავებულადაა მოწესრიგებული, თუმცა ორივე შემთხვევაში თვალშისაცემია ბათილობის წინაპირობების არასასურველი მრავალფეროვნება და დეტალიზება, რისი აუცილებლობაც, საკანონმდებლო ნორმათა დაბალანსებული გამოყენებისა და სამოსამართლო სამართლის მაღალი სტანდარტის პირობებში, არ არსებობს.

საქართველოში არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგებით არასაკმარისადაა დაცული სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების შეუქცევადობის პრინციპი, რის გამოც მაღალია კონსტიტუციურ თუ კონვენციურ უფლებებთან შეუსაბამო სამოსამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისა და საბოლოო გადაწყვეტილების ბათილობის სხვადასხვა წინაპირობის ფართოდ განმარტების რისკი, რაც კიდევ უფრო მყიფეს ხდის სამოქალაქო სამართალში უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივი სტაბილურობისა და განსაზღვრულობის პრინციპს.

კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების ბათილობის წინაპირობების არსებითი განსხვავება გერმანიასა და საქართველოს კანონმდებლობას შორის მდგომარეობს იმაში, რომ ქართული დეტალურად და ერთმანეთისგან გამიჯნულად აღწერს სამართალწარმოების მხარისა და მესამე პირის პროცესზე არმონწევრის, უწყების შეცდომით ჩაბარებულად მიჩნევის თუ მხარის ბრალეულობის გარეშე ინფორმაციის არარსებობის შემთხვევებს, რადროსაც აქცენტი კეთდება პირის არასათანადო მონწევაზე, როცა გერმანული კანონმდებლობა ერთი ლაკონური წინადადებით არეგულირებს ანალოგიურ საკითხს და სწორ აქცენტს აკეთებს არა უწყების არასწორად ჩაბარებასა და პროცესზე არმონწევაზე, არამედ განხილვაში შესაბამისი მხარის მისგან დამოუკიდებელი მიზეზით არმონაწილეობის ფაქტზე, რაშიც ავტომატურად მოიაზრება არასათანადო მონწევა. ნიშანდობლივია, რომ გერმანიის საპროცესო კანონმდებლობა, მესამე პირების არმონწევრას, ზოგადად, უწყების არ- ან არასწორად ჩაბარებას, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების *a priori* გაბათილების წინაპირობად არც კი განიხილავს, რაც ქართული სინამდვილისგან განსხვავებით, სამართლებრივი სტაბილურობის ხელშემწყობ ფაქტორად უნდა იქნეს მიჩნეული.

ავსტრიაში მოქმედი საკანონმდებლო ნორმები იდენტურია ქართული საპროცესო კოდექსის თავდაპირველი რედაქციით გათვალისწინებული მოწესრი-

გებისა, რომელიც კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გაბათილების მხოლოდ ორ საფუძველს იცნობდა: პროცესში მოსამართლის მონაწილეობა, რომელსაც ასეთი უფლებამოსილება არ გააჩნდა და საქმის განხილვაზე ერთ-ერთი მხარის არმონწილეობა. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის შესაბამის ნორმას მოგვიანებით დაემატა ბათილობის სხვა საფუძვლებიც, რომლებიც შეეხება მესამე პირების არაინფორმირებულობისა და უწყების ჩაბარების, თუმცა მოპასუხის ინფორმაციის არქონის საკითხებს, რაც, მართალია, უფრო დეტალიზებულს, თუმცა განმარტების მრავალფეროვნების შესაძლებლობიდან გამომდინარე, ბუნდოვანს და არც ისე მკაფიოს ხდის შესაბამის ნორმათა შემადგენელ შინაარსობრივ ელემენტებს. ავსტრიის მაგალითზე შესაძლებელია ითქვას, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების გაბათილების მხოლოდ რამდენიმე წინაპირობის დაწესების შემთხვევაშიც, პრაქტიკულია საერთაშორისო სამართლის სტანდარტების შესაბამისი პრაქტიკის დანერგვა და ამავდროულად, სასამართლო გადაწყვეტილების შეუქცევადობისა და სამართლებრივი სტაბილურობის ეფექტიანი რეალიზება.

განხილული საკითხები და ევროპული ქვეყნების განსხვავებული საკანონმდებლო მოწესრიგება მიუთითებს, რომ ვერცერთი რეგულაცია ვერ უზრუნველყოფს უპირობოდ სამართლებრივი სტაბილურობის, სასამართლოს გადაწყვეტილების შეუქცევადობისა და სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების დაბალანსებულად რეალიზებას, თუკი არ იქნება სამოსამართლო სამართლითა და პრაქტიკით უზრუნველყოფილი ევროსასამართლოს დადგენილი სტანდარტის შესაბამისი დაბალანსებული მიდგომა. ამავდროულად, საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებული სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპის, სამართლებრივი სტაბილურობისა და სასამართლო გადაწყვეტილების შეუქცევადობის პრეზუმფციის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სასურველია, ქართულ საპროცესო სამართალში კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების ნაკლები, მკაფიო და ვიწროდ განმარტებას დაქვემდებარებული ბათილობის წინაპირობების განსაზღვრა, სადაც თანაზომიერების პრინციპის საწყისებზე გათვალისწინებული იქნება როგორც არასათანადო მოსამართლის მონაწილეობისა თუ მხარის/მესამე პირების პროცესში არმონაწილეობის გამო გადაწყვეტილების გაბათილების მსურველთა, ასევე სასამართლო გადაწყვეტილების შეუქცევადობით თუ სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის პრინციპით დაინტერესებულ პირთა კანონიერი ინტერესები. კონკრეტიკა და ახლებურად მოწესრიგება მეტწილად უნდა შეეხოს მხარის/მესამე პირების პროცესში არმო-

ნაწილების საკითხებს, რა დროსაც, საბოლოო გადაწყვეტილების გაბათილების ალტერნატივის სახით, შესაძლებელია შესაბამის პირებს მიეცეთ ცალკე პრეტენზიის წარდგენის შესაძლებლობა ან/და კონკრეტულ სადავო ნაწილში, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაბათილების გარეშე მისი გადასინჯვის შესაძლებლობა, რაც უფრო განამტკიცებდა სასამართლო გადაწყვეტილებისა და სამართლებრივი სტაბილურობის პრინციპს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბილისი, 2005
- სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, რჩეული მუხლები, თბილისი, 2020